

PRACHT VONDST

Hoe je met erfgoed onderwijs
maakt in Fryslân

Aanvullende informatie

In deze hand-out vind je aanvullende informatie over de waarde van erfgoed in het onderwijs, de culturele vaardigheden die leerlingen daarbij ontwikkelen, en hoe je erfgoed kunt koppelen aan het schoolprogramma en de kerndoelen.

INHOUD

Erfgoed: een prachtvondst voor je onderwijs

Ruiken, proeven, ervaren

Wat is cultuur

Wat is cultureel bewustzijn

Koppeling schoolprogramma

Koppeling kerndoelen

Relevante kerndoelen

HOE ERFGOED EEN PRACHTVONDST IS VOOR JE ONDERWIJS

Cultureel erfgoed is een belangrijk onderdeel van wie wij zijn en waar we vandaan komen. Erfgoed maakt onlosmakelijk onderdeel uit van ons dagelijks leven en toch zien we het vaak niet meer bewust; het hoort er gewoon bij. Onderwijs over erfgoed kan leerlingen helpen om met een andere blik naar hun eigen omgeving te kijken, alsof ze op vakantie zijn in hun eigen huis, dorp, stad of provincie. Door op zoek te gaan naar gouden combinaties tussen onderwijs en erfgoed, wordt de omgeving zelf een bron van verwondering en ontdekking – een echte prachtvondst.

RUIKEN, PROEVEN, ERVAREN

Erfgoed leent zich bij uitstek voor een manier van leren waarbij ervaren centraal staat. Niet alleen kijken en luisteren, maar ook ruiken, proeven en voelen kunnen leerlingen helpen om de betekenis van erfgoed beter te begrijpen. Wanneer leerlingen bijvoorbeeld een historische plek bezoeken, een oud ambacht zien of een streekgerecht proeven, wordt erfgoed iets wat ze niet alleen kennen, maar ook beleven.

Sinds de verlichting, ergens in de achttiende eeuw, proberen we deze samenhang vaak te ontkennen. 'Ik denk dus ik ben', waarbij we ervan uitgaan dat lichaam en geest gescheiden zijn. Inmiddels weten we beter: we hebben niet alleen een lichaam, we zijn het ook. Ons welzijn, onze zintuigen en de omgeving waarin we ons bevinden hebben een grote invloed op hoe we denken, leren en handelen.

In het onderwijs kun je hier bewust mee spelen. Door van context te veranderen – bijvoorbeeld door naar buiten te gaan, een wandeling door de buurt te maken, een historisch gebouw te bezoeken of iemand uit de buurt te laten vertellen - verandert ook de beleving van leerlingen. De wereld buiten de schoolmuren vormt een rijke voedingsbodem voor leren, waarin erfgoed kan helpen om de omgeving met nieuwe ogen te bekijken.

WAT IS CULTUUR

Cultuur is alles wat mensen maken, doen en denken; vroeger en nu. Het zit in gewoontes, in onze manier van samenleven, wonen, reizen, leren en eten. In al die dagelijkse handelingen geven we vorm en betekenis aan de wereld om ons heen. Cultuur is geen vaststaand geheel, maar een voortdurend proces waarin generaties voortbouwen op wat eerder is bedacht, gemaakt en doorgegeven.

In dit proces gebruiken we de vier **culturele vaardigheden** (Van Heusden, 2014). Wanneer erfgoed onderdeel wordt van onderwijs, oefenen leerlingen ongemerkt deze vaardigheden:

WAARNEMEN

Het begint met opmerken en waarnemen. Wie iets niet kent, ziet het vaak ook niet. Net als bij het geheim van Sinterklaas: pas wanneer je bent ingewijd, vallen de details op. Door leerlingen te laten kijken, luisteren, voelen, ruiken en proeven openen we hun blik op een wereld die voor hen nog nieuw is: een wereld waaraan zij zelf later weer zullen bijdragen.

VERBEELDEN

Verbeelden gaat over doen alsof, fantaseren en vormgeven. Erfgoed nodigt uit om zich een andere tijd, een ander perspectief of een ander verhaal voor te stellen. Door te verbeelden kunnen leerlingen zich verplaatsen in mensen uit het verleden en tegelijk nadenken over hun eigen rol in de wereld van morgen.

CONCEPTUALISEREN

We gaan benoemen en duiden. Door ervaringen onder woorden te brengen, krijgen leerlingen grip op wat ze zien en meemaken. Begrippen, beelden en symbolen helpen om nieuwe inzichten een plek te geven. Vragen als, wat zie je, waar komt het vandaan, hoe oud is het, waaraan kun je dat zien, helpen leerlingen om betekenis te geven aan wat ze ontdekken.

ANALYSEREN

Van daaruit volgt onderzoek. Mensen willen nu eenmaal iets begrijpen en weten hoe iets zit. Net als bij een goede thriller is de zoektocht vaak net zo boeiend als het antwoord. Door vragen te stellen, te onderzoeken, te ontdekken en verbanden te leggen, krijgt leren een ontdekkend karakter. Niet het ene juiste antwoord staat centraal, maar het proces van zoeken en begrijpen.

WAT IS CULTUREEL BEWUSTZIJN

Cultureel bewustzijn is het vermogen om over cultuur na te denken: om stil te staan bij wat mensen doen, maken en denken- en waarom. Dat bewustzijn krijgt vorm in verhalen, in kunst en taal, maar ook in gedrag. Het wordt beïnvloed door tijd, plaats, opvoeding en omgeving. We zien het terug in nieuws, geschiedenis, religie, politiek, kunst en filosofie. Het bepaalt hoe we onszelf en anderen zien en vormt daarmee een belangrijke basis voor onze identiteit en voor betrokken burgerschap.

Tastbaar maken met erfgoed

Erfgoed kan dat bewustzijn tastbaar maken. In gebouwen, voorwerpen, plekken en verhalen worden sporen zichtbaar van keuzes uit het verleden. Door goed te kijken, te onderzoeken, verbanden te leggen, te benoemen en zich iets voor te stellen, ontdekken leerlingen dat hun omgeving vol betekenis zit. Ze zien dat de wereld om hen heen niet vanzelfsprekend is, maar door mensen is gevormd. En dus ook weer kan veranderen. De verhalen die we vertellen, de betekenissen die we geven en de manier waarop we onszelf en anderen zien, beïnvloeden uiteindelijk hoe we handelen. Dat is meteen een goede reden om cultuuronderwijs serieus te nemen. In het oude Griekenland zei men al: 'Ken uzelf' – de eerste stap op weg naar wijsheid.

KOPPELING MET HET SCHOOLPROGRAMMA

In de praktijk blijkt dat onderwijsprogramma's volop haakjes bieden om erfgoed een plek te geven. Denk aan wereldoriëntatie, taalonderwijs, cultuuronderwijs, kunstzinnige vorming of burgerschap. Erfgoed kan die leergebieden met elkaar verbinden. Een verhaal over een straatnaam kan leiden naar geschiedenis, taal, identiteit en de vraag hoe mensen samenleven. Zo kan er een multidisciplinaire lijn ontstaan waarin leerlingen kennismaken met de geschiedenis en cultuur van de provincie waarin ze wonen.

Oog voor ieders eigen verhaal

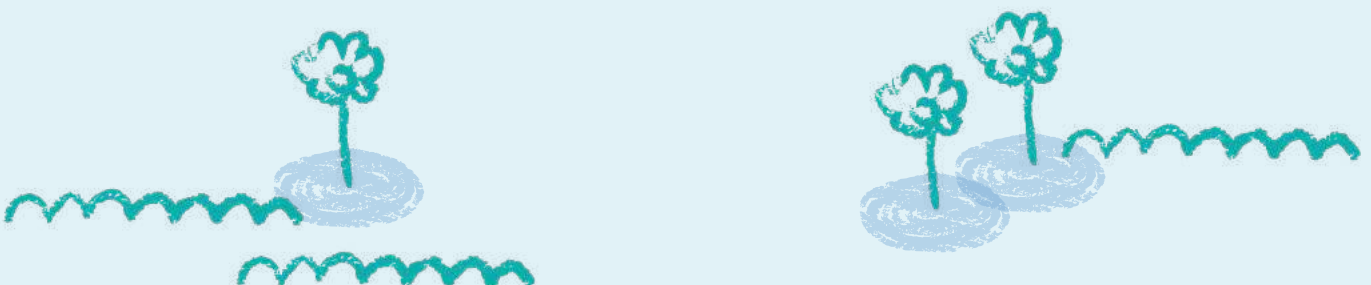
Cultureel erfgoed is naast plaatsgebonden ook persoonsgebonden. Het is aan de school om de leerling te introduceren in de bestaande wereld en kennis te laten maken met de voorbije wereld, mét oog voor ieders eigen verhaal, geboortegrond, gebruiken, voorwerpen, taal en cultuur.

Ontdekken en betekenis geven

Belangrijk daarbij is dat erfgoed niet alleen verteld wordt, maar ook ontdekt.

De vraag is steeds: hoe zorgen we dat leerlingen zelf betekenis geven aan wat ze tegenkomen?

Dat kan beginnen met iets eenvoudigs en persoonlijks. Neem bijvoorbeeld een oude koffer mee naar de klas, gevuld met voorwerpen: kleding, speelgoed, foto's, boeken, kaarten. Voorwerpen van vroeger: misschien van jezelf, je ouders of grootouders. Vraag leerlingen vervolgens om ook iets mee te nemen dat voor hen een verhaal vertelt: iets uit hun familie, hun buurt of hun eigen leven. Zo ontstaat vanzelf een gesprek over verleden en heden, over wat we bewaren en waarom.

KOPPELING MET DE KERNDOELEN

Wie met erfgoed in het onderwijs aan de slag gaat, staat er niet alleen voor. Het curriculum biedt al veel aanknopingspunten en de kerndoelen vormen daarbij de basis. Ze beschrijven waar leerlingen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs mee in aanraking moeten komen, wat ze ervaren en onderzoeken, en wat ze uiteindelijk leren beheersen. Zo geven kerndoelen richting aan het onderwijs en markeren ze de kennis en ervaringen waar iedere leerling recht op heeft, als basis voor verdere ontwikkeling en deelname aan de samenleving (SLO, 2025).

Voor deze erfgoedtool vormen de kerndoelen van het primair onderwijs het vertrekpunt. In Fryslân komt daar nog een extra laag bij, namelijk de kerndoelen Fryske Taal en Kultuer. Daarmee biedt erfgoedonderwijs een bijzondere kans: de geschiedenis van de plek, de taal van de regio en de verhalen van mensen zijn hier nauw met elkaar verweven. Door die elementen samen te brengen ontstaat een rijke leeromgeving waarin leerlingen hun eigen omgeving beter leren begrijpen.

‘Gewoon doen en uitproberen; beter dan perfecte plannen die op de plank blijven liggen.’

‘Erfgoed: materiële en immateriële nalatenschap uit het verleden waar waarde aan toegekend wordt.’

RELEVANTE KERNDOELEN

KUNST EN CULTUUR:

Kerdoel 37:

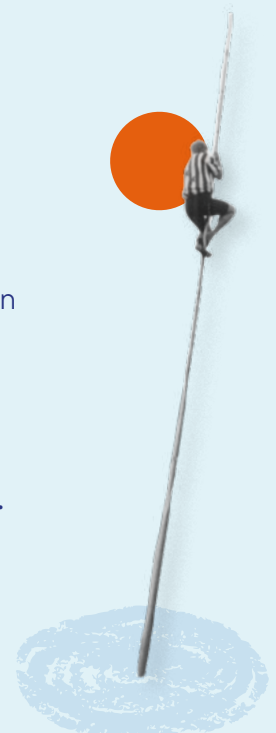
De leerling maakt kunst en cultuur mee

De leerling neemt deel aan diverse culturele en kunstzinnige activiteiten en reflecteert op eigen ervaringen en die van anderen.

- Omgaan met de gebruiken en gewoonten bij het actief meemaken van kunst en cultuur in uiteenlopende contexten.
- Uitwisselen van ervaringen in interactie met professionele makers.
- Omgaan met uiteenlopende opvattingen en belevingen van anderen.
- Vergelijken van eigen interesses en voorkeuren voor kunstzinnige uitingsvormen met die van anderen.
- Maken van een kunstzinnige uiting als verwerking van een culturele en kunstzinnige ervaring.

De leerling verkent het ontstaan van kunstzinnige en cultuurhistorische uitingen.

- Verkennen van kunstzinnige uitingen, kunststromingen en erfgoed in cultuur.
- Verkennen van de invloed van tijd en plaats op het werk van makers.
- Verkennen van de functie en waarde van uitingen van kunst en cultuur voor zichzelf en de samenleving.

FRYSK:

Het complete overzicht van de kerndoelen
Friese taal & cultuur vind je op kurrikulum.frl.

Kerndoel 4: De leerling doet ervaring op met Friese taalexpressie

De leerling verwerkt gedachten en gevoelens over Friese culturele en creatieve taaluitingen.

- Lezen, bekijken en beluisteren van Friese culturele en creatieve taaluitingen.
- Verwoorden en verbeelden van persoonlijke gedachten en gevoelens.
- Uitwisselen van eigen interpretaties van Friese culturele en creatieve taaluitingen.

De leerling gebruikt de Friese taal op een creatieve manier.

- Uitdrukking geven aan ideeën, gedachten, gevoelens, ervaringen en fantasieën in verschillende soorten taalcreaties.
- Experimenteren met Friese klanken, woorden, zinnen, taalregels, taalconventies en visuele vormen.
- Gebruiken van vormgevingsmiddelen om de Friese taaluiting te versterken.
- Toelichten hoe eigen ideeën, gedachten, gevoelens, ervaringen of fantasieën zijn verwerkt in de taalcreatie.
- Waarderen van taalcreaties van anderen.

Kerndoel 5: De leerling ontwikkelt zich als bewuste deelnemer aan de Friese cultuur.

De leerling verkent het materiële en immateriële erfgoed van Fryslân.

- Beschrijven van historische en hedendaagse personen die belangrijk zijn voor Fryslân.
- Benoemen van belangrijke historische gebeurtenissen binnen Fryslân.
- Beschrijven van aspecten van het Friese landschap en de Friese cultuur.
- Verkennen van Friese tradities en gebruiken.

MENS EN MAATSCHAPPIJ:

Kerndoel 25: De leerling onderzoekt vraagstukken over mens en samenleving

- Denkwijzen
- Vraagstukken
- De omgeving van de school

Kerndoel 27: De leerling verkent historische verschijnselen

- Historische ontwikkelingen
- Tijd
- Doorwerking van het verleden

Kerndoel 28: De leerling verkent hoe mensen met elkaar samenleven

- Economische keuzes
- Invloed en macht
- Diversiteit
- Sociale omgeving
- Verkeer

NEDERLANDS:

Kerdoel 2: De leerling begrijpt teksten

- Luisteren en lezen met begrip
- Luisteren en lezen met diep begrip
- Bronnen verkennen

Kerdoel 3: De leerling produceert teksten

- Doelgericht spreken en schrijven
- Creatief taal gebruiken
- Schrijven om te leren

Kerdoel 4: De leerling voert gesprekken

- Doelgericht gesprekken voeren
- Gesprekken voeren om te leren

Kerdoel 5: De leerling ontwikkelt zich als bewuste taalgebruiker

- Reflecteren op taalactiviteiten
- Literatuur

Kerdoel 8: De leerling doet ervaring op met literatuur

- Leesvoorkeur
- Waarde van literatuur

Kerdoel 9: De leerling toont inzicht in literatuur

- Verhalende teksten
- Literaire genres

BURGERSCHAP:

Kerdoel 19: De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats

- Sociale en maatschappelijke competenties

Kerdoel 20: De leerling leert over samenleven in een democratische rechtsstaat

- Basiswaarden van de democratische rechtsstaat
- Diversiteit in de samenleving

Kerdoel 21: De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid

- Democratische betrokkenheid
- Maatschappelijke betrokkenheid

Voor de uitgebreide leerdoelen en toelichting van begrippen zie:
[SLO/ Kerndoelen primair onderwijs, Amersfoort, tweede druk, december 2025](#)